

В. М. КРОТАВА, Н. В. ХАДАРКА

Полацкі раён, Фарынаўская сярэдняя школа

АСАБЛІВАСЦІ РАЗВІЦЦЯ ЗВЯЗНАГА МАНАЛАГІЧНАГА МАЎЛЕННЯ Ё ДЗЯЦЕЙ СТАРЭЙШАГА ДАШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ З АГУЛЬНЫМ НЕДАРАЗВІЦЦЁМ МАЎЛЕННЯ

Методыка работы па развіцці звязнага маўлення дзяцей з агульным недаразвіццём маўлення прадстаўлена ў шэрагу навуковых і навукова-метадычных прац па лагапедыі, такіх як “Праграма карэкцыйнага навучання і выхавання дзяцей з агульным недаразвіццём маўлення 6-га года жыцця”, “Падрыхтоўка да школы дзяцей з агульным недаразвіццём маўлення ва ўмовах спецыяльнага дзіцячага сада” і інш. Зыходзячы з гэтага, праца па развіцці звязнага маўлення дзяцей, якая праводзіцца лагапедам і выхавачелямі лагапедычных груп, уключае ў сябе карэкцыйнае фарміраванне лексічнага і граматычнага ладу маўлення, мэтанакіраванае развіццё фразавога маўлення, навыкаў маўленчых зносін і навучанне раскажванню.

Да асноўных метадаў навучання дзяцей звязнаму маналагічнаму маўленню адносіцца навучанне пераказу, раскажванню (аб рэальных падзеях, прадметах, па карцінах і т. д.) і вуснаму складанню па ўяўленні.

1. Заняткі па пераказе. Вялікая роля пераказу ў фарміраванні звязнага маналагічнага маўлення дзяцей падкрэсліваецца многімі даследчыкамі як у агульнай дашкольнай, так і спецыяльнай педагогіцы: В. П. Глухавым, Н. С. Жукавай, Т. Б. Філічавай, Э. П. Каратковай і інш.

Пры гэтым удасканалваецца структура маўлення, вымаўлення, засвойваецца пабудова асобных сказаў і цэлага тэксту. Навучанне пераказу спрыяе ўзбагачэнню слоўнікавага запасу, развіццю ўспрымання, памяці і ўвагі. Выкарыстанне мастацкіх тэкстаў дзіцячай літаратуры дазваляе эфектыўна праводзіць працу па выхаванні “пачуцця мовы” – увагі да лексічнага, граматычнага і сінтаксічнага боку маўлення, што асабліва важна ў карэкцыйнай працы з дзецьмі з агульным недаразвіццём маўлення. Пры навучанні такіх дзяцей пераказу выкарыстоўваюцца дапаможныя метадычныя прыёмы, якія палягчаюць складанне звязнага паслядоўнага паведамлення, што асабліва важна на пачатковых этапах працы [1].

На першым годзе навучання дзеці авалодваюць навыкамі прайгравання тэксту з апорай на ілюстрацыйны матэрыял і дапамогу педагога. Да ліку больш лёгкіх прыёмаў адносіцца вылучэнне асноўных змястоўных звёнаў сюжэта твора па ходзе складання пераказу (пераказ па апорных пытаннях, паказ ілюстрацый, якія паслядоўна адлюстроўваюць змест твора, а ў далейшым – асобных ілюстрацый з выявай персанажаў і істотных дэталей). Першапачаткова дзеці пераказваюць па адным фрагменце тэксту,

затым паступова пераходзяць да індывідуальнага пераказу некалькіх фрагментаў і тэксту ў цэлым [1]. Да канца першага года (III перыяд навучання) яны вучацца складаць пераказ па папярэднім плане-схеме. Апорныя пытанні да тэксту даюцца ў выглядзе разгорнутага вуснага плана перад пачаткам пераказу. На другім годзе навучання дзеці павінны авалодаць пераказам без апоры на наглядны матэрыял.

Эфектыўным пры навучанні пераказу з'яўляецца прыём выкарыстання дзіцячага малюнка. Пры навучанні пераказу ў шэрагу выпадкаў пажаданы зварот да ілюстрацыі з маляўнічай выявай абстаноўкі і асноўных дэталей, з якімі звязана развіццё сюжэтнага дзеяння твора. Пералічаныя метадычныя прыёмы простыя і даступныя для практыкі працы з дзецьмі з агульным недаразвіццём маўлення.

Праца па развіцці фразавага маўлення на занятках па пераказе прадугледжвае засваенне нарматыўных асноў пабудовы фраз розных сінтаксічных структур; практыкаванні ў правільным ужыванні фраз на моўным матэрыяле літаратурных твораў з наступным выкарыстаннем атрыманых навыкаў пры самастойным складанні пераказу; развіццё ўвагі да сінтаксісу мовы, умення заўважаць памылкі ў пабудове фраз у апавяданнях іншых дзяцей і памылкі ва ўласных выказваннях.

II. Навучанне расказванню па карцінах. Навучанне расказванню па карцінах займае важнае месца ў агульнай карэкцыйнай працы па развіцці звязнага, граматычна правільнага маўлення дзяцей з агульным недаразвіццём маўлення. Методыка навучання будзеца з улікам маўленчых парушэнняў, якія адзначаюцца ў такіх дзяцей, і асаблівасцяў псіхічнага і пазнавальнага развіцця. Гэта датычыцца правядзення спецыяльнай падрыхтоўчай працы, адбору і паслядоўнасці выкарыстання карціннага матэрыялу, структуры заняткаў і прыёмаў карэкцыйнай працы. Надаецца ўвага прыёмам, накіраваным на развіццё ўвагі, зрокавага і слыхавога ўспрымання, лагічнага мыслення і інш.

З мэтай фарміравання звязнага маналагічнага маўлення старшых дашкольнікаў з агульным недаразвіццём маўлення рэкамендуецца правядзенне наступных відаў заняткаў з карцінным матэрыялам [1]:

1. Складанне апавяданняў па сюжэтных малюнках з выявай некалькіх груп дзеючых асоб або некалькіх сцэнак у межах агульнага, добра знаёмага ім сюжэта (“Сям’я”, “Зімовыя забавы”, “Гульні на дзіцячай пляцоўцы” і г. д.).

2. Складанне невялікіх апавяданняў-апісанняў па сюжэтных карцінах, у якіх на першы план выступае выява месца дзеяння, прадметаў, падзеі, якія вызначаюць тэматыку карцін (“Рака замерзла”, “Крыгаход” і інш. З тэматычных серый В. А. Езیکеевай, В. І. Салаўёвай і г. д.).

3. Расказванне па серыях сюжэтных малюнкаў. Досыць падрабязна адлюстроўваюць развіццё сюжэтнага дзеяння. Могучь быць выкарыстаны

серыі малюнкаў па сюжэтах М. Радлова “Парасон”, “Тыгр і зайчыкі” і інш., У. Р. Суцеева “Знаходка” і г. д., карцінны матэрыял В. В. Гербавай. На другім годзе навучання рэкамендуецца ўскладненне заданняў. Серыі малюнкаў па сюжэтах М. Радлова і інш. – “Разумны Вожык”, “Зайчык і качачкі” [2].

4. Навучанне расказванню па асобнай сюжэтнай карціне з прыдуманнем дзецьмі папярэдніх і наступных падзей (па апорных пытаннях). З гэтай мэтай можна выкарыстоўваць карціны “Ратуем мяч”, “Шар паляцеў” [2].

III. Навучанне апісанню прадметаў. Апісанне – асаблівы від звязнага маналагічнага маўлення. Камунікатыўная задача выказвання-апісання заключаецца ў стварэнні слоўнага вобраза аб’екта, прыметы якога раскрываюцца ў пэўнай паслядоўнасці.

Заняткі па навучанні апісанню аказваюць рознабаковае ўздзеянне на пазнавальнае развіццё дзяцей і фарміраванне іх маўленчай дзейнасці, спрыяюць актывізацыі зрокавага, маўленча-слыхавога і тактыльнага ўспрымання, памяці, увагі, назіральнасці. У працэсе апісання дзеці вучацца вылучаць і супастаўляць істотныя прыметы прадмета, аб’ядноўваць асобныя выказванні ў звязнае паслядоўнае паведамленне. Пры навучанні старшых дашкольнікаў з агульным недаразвіццём маўлення апісанню прадметаў ставяцца наступныя задачы:

- фарміраванне ўменняў вылучаць істотныя прыметы і асноўныя часткі (дэталі) прадметаў;
- авалоданне моўнымі сродкамі, неабходнымі для складання апісальнага апавядання;
- развіццё абагульненых уяўленняў аб пабудове апавядання – апісання прадмета;
- авалоданне моўнымі сродкамі, неабходнымі для складання апісальнага апавядання.

З гэтай мэтай рэкамендуецца паэтапнае навучанне, якое ўключае наступныя віды працы: падрыхтоўчыя практыкаванні да апісання прадметаў; фарміраванне першапачатковых навыкаў самастойнага апісання, апісанне прадметаў па асноўных прыметах; замацаванне атрыманых навыкаў складання апавядання-апісання, у тым ліку пры правядзенні прадметна-практычных заняткаў; засваенне першапачатковых навыкаў параўнальнага апісання прадметаў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Филичева, Т. Б. Развитие речи дошкольника : метод. пособие с иллюстрациями / Т. Б. Филичева, А. Р. Соболева. – Екатеринбург : АРГО, 1996. – 80 с.
2. Засорина, Л. Н. Речевое развитие детей 2–8 лет: методики, учебно-игровые материалы / Л. Н. Засорина, Н. Н. Беляковская, Н. Ш. Макарова. – СПб. : КАРО, 2013. – 140 с.